

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ ОСОБИ, ЩО ВЧИНЯЄ НЕЗАКОННУ ПРИВАТИЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОГО, КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

Рудик Д.В.,

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ

В статті досліджуються кримінально-правові ознаки особи, що вчиняє злочин передбачений статтею 233 Кримінального кодексу (далі – КК) України. На підставі проведеного аналізу дається авторське визначення зазначеного поняття, а також пропонується комплекс заходів, спрямованих на запобігання даного явища.

Ключові слова: приватизація, державне майно, комунальне майно, особа злочинця, кримінально правові ознаки особи злочинця.

В статье изучаются уголовно-правовые признаки личности, которая совершает преступление предусмотренное статьей 233 Уголовного кодекса (далее – УК) Украины. На основании проведенного анализа дается авторское определение указанного понятия, а также предлагается комплекс мер, направленных на предотвращение данного явления.

Ключевые слова: приватизация, государственное имущество, коммунальное имущество, личность преступника, уголовно правовые признаки личности преступника.

The article investigates the penal features of a person who commits the offense defined in Article 233 of the Criminal Code (further – CC) of Ukraine. Based on the analysis of correlations of this notion and offer a range of measures to prevent this phenomenon.

Keywords: privatization, state property, communal property of the criminal, criminal legal features of a criminal.

Проблема особи, що вчиняє злочин у сфері незаконної приватизації у кримінології, є однією з ключових. Її важливість полягає в тому, що злочин передбачений ст. 233 КК України, будучи актом свідомої людської поведінки, значною мірою спричинюється сутністю та особливостями особи, яка обирає злочинну форму поведінки, а також приводить до суттєвої шкоди як для економіки, так і для держави в цілому.

Як, у зв'язку з цим, вірно зазначає В. Н. Кудрявцев, особа, що вчиняє злочин (правопорушник) з його свідомістю та волею є центральною ланкою, яка пов'язує причину та наслідок [1, с. 10].

Вищезазначене зумовлює вивчення кримінально-правових ознак особи, що вчиняє досліджуване суспільно-небезпечне діяння, а також створює необхідність більш глибокого наукового забезпечення даного процесу, що й обумовило вибір теми цієї статті.

Поняття особи-злочинця досліджувалося багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Зокрема особливій увазі у цьому контексті заслуговують праці Б. Г. Ананьєва, Л. В. Багрій-Шахматова, В. А. Бачиніна, В. В. Голіни, В. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. Ф. Зелінського, І. І. Карпеця, І. С. Кона, О. М. Костенка, Г. С. Костюка, В. М. Кудрявцева, Д. А. Леонтєва, Т. С. Ноя, Н. І. Панова, А. Б. Сахарова, С. А. Тарарухіна, В. В. Сташиса, В. Я. Тація та інших.

Зазначені наукові розробки містять значну кількість безперечно корисних теоретичних положень та висновків, проте питання щодо обґрунтування кримінально-правових ознак особи, що вчиняє дії, з метою незаконної приватизації державного, комунального майна вивчено недостатньо, що і зумовило вибір об'єкта даного дослідження.

В науковій літературі особа злочинця розглядається як суб'єкт злочину, а саме нею вважається особа, яка вже вчинила злочин [2, с. 75]. При цьому, криміногенні властивості особи можна характеризувати як такі тільки до вчинення злочину, а отже, в разі якщо злочин не вчинено, особи злочинця ще не існує.

Виходячи з проведеного аналізу наукової літератури, слід констатувати, що поняття «особа злочинця» є складним поняттям, яке утворюється поєднанням загальносоціологічного поняття «особа» і юридичного «злочинець».

Зокрема, в юридичній енциклопедії дається наступне тлумачення вказаним термінам: «Особа – це людина в системі суспільних зв'язків та відносин. У державно-правовому значенні поняттям особа охоплюються поняття людина і громадянин» [3, с. 351].

Злочинець – це особа, винна у вчиненні суспільно-небезпечного діяння (злочину). Особу може бути визнано злочинцем за умови, що вона досягла віку кримінальної відповідальності та є осудною [4, с. 615].

У свою чергу, особа злочинця – це сукупність суттєвих і стійких соціальних властивостей та ознак, а також соціально зумовлених біопсихологічних якостей і особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у скоєному конкретному злочині (злочинах) під впливом зовнішнього середовища, надають скоєному діянню характеру суспільної небезпечності, а винній особі (індивіду) властивості суспільної небезпечності [3, с. 351].

Є й інші підходи з визначеної тематики. Так, Ю. Ф. Кваша визначає особу злочинця, як соціальний тип громадянина, який характеризується антисуспільною орієнтацією, дефективною правовою та моральною свідомістю, суспільною небезпечністю та протиправною діяльністю [5, с. 124].

На законодавчому рівні поняття особи злочинця (суб'єкта злочину) визначено ч. 1 ст. 18 Кримінального кодексу (далі – КК) України: це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [6, с. 58].

Окрім загального суб'єкта злочину кримінальне законодавство України виділяє таке поняття, як «спеціальний суб'єкт», яким згідно ч. 2 ст. 18 КК України вважається фізична осудна особа, що вчинила у віці з якого може наставати кримінальна відповідальність злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа [6, с. 59].

Враховуючи вищезазначені положення, виникає запитання, який суб'єкт злочину, що полягає в незаконній приватизації державного, комунального майна?

У зв'язку з цим слід погодитись з точкою зору тих науковців, які вважають, що в досліджуваному в цій статті злочині має місце спеціальний суб'єкт. На підтвердження такого висновку С. Пилипчак, зокрема, зазначає, що суб'єктами даного виду злочину є особи, які володіють спеціальними знаннями у сфері приватизації [7, с. 137].

Більш того, такий висновок можна зробити із диспозиції ст. 233 КК України, а саме: суб'єктом незаконної приватизації державного, комунального майна є спеціальний суб'єкт, оскільки ним може бути тільки особа, яка приймає безпосередню участь в процесі приватизації/

Кримінально-правові ознаки особи злочинця набувають прояву в деяких формах дозлочинної поведінки та найбільш повно виражені в учиненому ним злочині (злочинах). Багатьом злочинцям, як показує практика, задовго до вчинення суспільно небезпечного діяння притаманні такі негативні ознаки, як соціальна занедбаність, порушення норм людського співжиття, правовий нігілізм, зловживання спиртними напоями, часте допущення неправомірних вчинків у побуті та за місцем роботи, встановлення контактів зі злочинними й антигромадськими елементами тощо [8, с. 88].

Вивчення наукових джерел боротьби із зазначеним видом злочинів, засвідчує, що серед ознак, які належать до вчиненого злочину, слід назвати ті, що характеризують: спрямованість злочинної поведінки суб'єкта на конкретні суспільні відносини, взяті під охорону кримінального закону (родові і безпосередні об'єкти); ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, обрані для досягнення злочинної мети; мотив, яким керувався суб'єкт злочину; вину і роль винного у злочинній діяльності (виконавець, організатор, підмовник, пособник); колишні судимості (вид злочинів, вид і розмір призначеного покарання); ставлення винного до вчиненого (визнав себе винним чи ні, розкався чи ні, заперечував вину в злочині за наявності повних, вагомих і неспростовних доказів винності чи ні); та інші [9, с. 70-71].

При такому здійсненні кримінально-правової характеристики ознак особи, що вчиняє злочин у сфері приватизації державного, комунального майна, за основу варто брати як ознаки загального поняття «суб'єкт

злочину», так і ознаки поняття «спеціальний суб'єкт злочину». Так, першою ознакою суб'єкта досліджуваного в цій статті злочину є те, що ним виступає тільки фізична особа. Цей висновок фактично закріпле статтях 5, 7 і 8 КК, де мова йдеться про те, що на кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці й особи без громадянства, а тому не можуть бути визнані суб'єктом злочину юридичні особи (підприємства, установи, громадські організації і т.

Пропозиції, які зустрічалися в юридичній літературі, стосовно передбачення в новому КК кримінальної відповідальності юридичних осіб, не дістали підтримки законодавця.

Однак, питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб на сьогодні не є з тим. Окремі науковці продовжують висувати пропозиції щодо наділення статусом суб'єкта злочину юридичних осіб. Так, П. Л. Фріс вважає, що в ситуації розвитку та зміцнення в країні деяких видів злочинності (органованої, економічної та ін.), кримінально-правові заходи впливу щодо юридичних осіб повинні бути передбачені українським законодавством [10, с. 100-101].

Оцінюючи вищезазначене питання, слід погодитись з В. В. Сташисом, котрий вважає, що відчизненню правовою доктриною відповідальність юридичних осіб взагалі не сприймається. Принцип особистої пенальності відповідальності за злочин є важливим донаслідком людської цивілізації, від якого не варто відлягатися навіть з огляду на деякі міжнародно-правові рекомендації та багатий, але не однозначний зарубіжний досвід [11, с. 9].

Особливою кримінально-правовою ознакою суб'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна є те, що ним може виступати службова особа, оскільки вона, як така, здійснює функції з розпорядження вказаним майном. У примітці 1 до ст. 364 України, законодавець визначає службову особу, як особу, яка постійно чи тимчасово здійснює функції представника влади, а також обіймає постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративних, господарських обов'язків, або виконує такі обов'язки за спеціальним повноваженням [12, с. 403].

Таку ж точку зору висловлював М. Й. Коржанський, який зазначав, що відповідальними за незаконну приватизацію є особи, які були уповноважені на проведення приватизації [13, с. 395].

Аналогічну позицію, яку можна підтримати, займає П. Заруба, а саме: незаконна приватизація державного, комунального майна та інші злочини вчинені службовою особою, є набагато небезпечнішими, вчинені загальним суб'єктом, оскільки підривають авторитет державної служби та значно полегшують злочинне посягання. Випадки вчинення злочинів у сфері приватизації службовими особами є поширеними та заслуговують на увагу дослідників [14, с. 121].

Наступною важливою ознакою особи, що вчиняє злочин у сфері незаконної приватизації державного, ко-

мунального майна є її осудність, тобто здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ст. 19 КК України) [6, с. 60]. Чинне кримінальне законодавство виходить з того, що лише осудна особа може вчинити злочин і, отже, може підлягати кримінальній відповідальності. Злочин завжди є актом поведінки свідомо діючої особи.

На підставі аналізу юридичної літератури слід констатувати, що визначення поняття «осудності» дуже схожі між собою за змістом. Так, П. С. Дагель вважає осудність основою співвідношення «осудність – вина – відповідальність», у зв'язку з чим характеризував осудність як здатність бути винним і здатність нести відповідальність [15, с. 30].

В. К. Гришук визначив осудність, як здатність фізичної особи (людини) під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого чинним КК України, усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними [6, с. 252].

Аналіз практики показує, що питання про встановлення осудності виникає тільки при наявності сумнівів психічній повноцінності особи, яка вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння. Зазначена проблематика є актуальною, виходячи з того, що із станом осудності пов'язане і досягнення мети (реалізація) мети покарання.

Таким чином, осудність в контексті незаконної приватизації державного, комунального майна, означає здатність усвідомлювати особою характер та ознаки здійсненого нею діяння та керувати своїми діями під час його вчинення.

Наступною ознакою суб'єкта незаконної приватизації державного, комунального майна є досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність за вчинення злочин.

В науці з цього приводу є різноманітні підходи. Г. І. Щукіна визначає вік людини, як період її розвитку, що характеризується якісними змінами у фізичних і психічних процесах, які залежать від особливих номірностей у їхньому протіканні [17, с. 3].

Законодавець, у ст. 22 КК України встановлює, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким під час вчинення злочину виповнилося шістьнадцять років.

Крім того, КК України передбачено знижений, чотирнадцятирічний вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність [6, с. 68-69].

Виходячи із законодавчого підходу щодо віку кримінальної відповідальності, наукових позицій, а також з практики протидії злочинності у сфері приватизації, слід погодитися з твердженнями П. І. Заруби, який вважає, що межу віку, з якого настає кримінальна відповідальність за злочини у цій сфері приватизації, необхідно змінити у бік збільшення – до вісімнадцяти років. Зміст такої позиції полягає у наступному: ч. 1 ст. 34 ЦК України визначає, що повну цивільну дієздатність має особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку. Крім того, при досягненні загального віку кримінальної відповідальності (16 років) неможливо володіти знаннями з приватизаційного законодавства, а тим більше мати відношення та бути наділеним юридичною силою здійснювати правове супроводження приватизаційних процесів [14, с. 120].

Таким чином, оскільки злочин, що передбачений ст. 233 КК України, вчиняється особою, наділеною спеціальними повноваженнями та залученою у процес приватизації, можна зробити висновок, що такими особами можуть бути: службові особи державних органів до функціональних обов'язків яких входить здійснення приватизації; особи, які під час здійснення приватизації залучаються у цей процес для виконання окремих завдань (експерти, оцінювачі, аудиторі тощо); уповноважені на здійснення приватизації працівники юридичних осіб; фізичні особи. Враховуючи статус вищевказаних суб'єктів виходить, що необхідною передумовою досягнення такого статусу є настання особою повноліття – вісімнадцяти років.

Підсумовуючи наведену характеристику кримінально-правових ознак особи, що вчиняє незаконну приватизацію державного, комунального майна можна дати наступне визначення поняття «суб'єкт злочину, передбаченого ст. 233 КК України – це виключно фізична осудна особа, яка вчинила незаконну приватизацію державного, комунального майна, володіючи при цьому спеціальними на те повноваженнями в силу виконання службових чи посадових обов'язків та яка на момент вчинення злочину досягла вісімнадцятирічного віку».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии (о структуре индивидуального преступного поведения) / В. Н. Кудрявцев. – М.: Изд. «Юридическая литература», 1968. – 176 с.
- Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Криминология: Курс лекцій. / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – К.: МАУП, 2002. – 296 с.
- Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл. – Т. 4: Н-П. – 2002. – 720 с.
- Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл. – Т. 2: Д-Й. – 1999. – 744 с.
- Кваша Ю. Ф. Теория налогового расследования: Монография. / Ю. Ф. Кваша. – М.: ВГНА МНС РФ, 2001. – 185 с.
- Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т. 1 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, С. В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. – 2009. – 964 с.
- Пилипчак С. Криміналістична характеристика незаконної приватизації майна / С. Пилипчак // Право України. – 2003. – №5. – С. 134-139.

8. Іванов Ю. Ф. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джу́жа. – К.: Вид. Паливода А. В., 2005. – 264 с.
9. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [Підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд; За ред. проф. І. М. Даньшина. – Х.: Право, 2003. – 352 с.
10. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Навчальний посібник. / П. Л. Фріс. – К.: «Центр навчальної літератури», 2004. – 362 с.
11. Сташис В. В. Вступне слово / В. В. Сташис // Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності матеріали науково-практичного семінару, 9 листопада 2004 року / Редкол. В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. – К.: Юрінко Інтер, 2005. – С. 6-10.
12. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т. 2 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. – 2009. – 537 с.
13. Науковий коментар Кримінального кодексу України / М. Й. Коржанський. – К.: Атіка, 2001. – 656 с.
14. Заруба П. І. Кримінально-правовий аналіз суб'єктів злочинів у сфері приватизації / П. І. Заруба // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – №6. – С. 119-122.
15. Дагель П. С. Проблемы вины в советском уголовном праве: Учебное пособие / П. С. Дагель. – Владивосток: Дальневост. гос. ун-т, 1968. – 187 с.
16. Гришук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. [для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл.] / В. Гришук. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 568 с.
17. Щукина Г. И. Возрастные особенности школьника. / Г. И. Щукина. – Л., 1995. – 36 с.